

РІВНОВАГА ПРОЧИТАНОГО І УЗАГАЛЬНЕНОГО У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ (приклад М.Г. Чумаченка)

Минає 90 років з дня народження знаного в Україні і за рубежом науковця-практика, талановитого Вчителя, неординарної особистості, академіка НАН України і найголовніше – Людини з великої літери – Миколи Григоровича Чумаченка.

В народі кажуть, що життя Вчителя продовжується у його учнях, далі в учнях-учнів і так до безкінечності. Вважати себе учнем мислителя-аналітика, мислителя – стратега (саме таким був М.Г. Чумаченко) до певної міри досить сміливо. Це велика відповідальність, яка накладає своєрідний відбиток на подальшу діяльність, і, передусім, наукову. Тому, хочеш цього чи ні, але важливі рішення, що стосуються професійної діяльності маю приймати під кутом відповіді, “як би це” сприйняв Микола Григорович? Оскільки він свідомо переосмислював будь-яку наукову гіпотезу, думку, не зневажав наукові здобутки попередників, не спотворював їхнє бачення проблеми, то орієнтуватися на це у наукових дискусіях вкрай непросто. Втім необхідно, бо основне кредо професора М.Г. Чумаченка – допоможи, якщо можеш, а критикуй тільки тоді, коли твоя критика базується на чітких аргументах. Можливо тому, Микола Григорович завжди заперечував наявність у наукових статтях, дисертаціях таких словосполучень: на мою думку, я вважаю. Аргумент був залізний: “Якщо це дослідження, то твоя думка має бути обґрунтованою, а позиція – доведеною, що і слід викласти у публікації”. Дійсно думка без аргументів – це щось хоча і допустиме у дискусії, але тільки не у науковій.

Вкрай негативно Микола Григорович сприймав ситуацію, коли на його зауваження у відповідь звучало: “А я думав, що ...”. Якщо ж це озвучував хтось із молодих науковців, Микола Григорович завжди жартував: “Молоді люди думають, що старі люди знають мало, а старі люди знають, що молодим ще треба дуже багато вчитися, щоб знати”.

Цілком очевидно, що Микола Григорович як практик, володів власним баченням економічних процесів. У науку він прийшов не із студентської лави, а з посади головного бухгалтера Кутаїського автомобільного заводу. Саме на практичній роботі він осягнув ціну і сенс бухгалтерської професії, а далі поглибив це навиками аналітичного мислення. Аби довести свою думку, він досить ґрунтовно вивчав погляди попередників. Неодноразово спостерігала, як Микола Григорович працював із газетними статтями. Кожна газета не просто перечитувалася. Статті, які зацікавили, вирізалися і поповнювали окрему папку, яких було дуже багато. Причому кожній папці таких вирізок присвоювалась окрема назва як то: регіональна економіка, економічна теорія, досвід підприємств, госпрозрахунків і т.д. Багато з них і донині зберігаються у його колишньому кабінеті у Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана.

У будь-якій розмові із колегами, він ніколи не дискредитував їх погляди, навіть якщо вони були дилетантські. А ще він вмів слухати і не завжди логічні твердження, мотивуючи, це так: “оскільки до мене прийшла людина, я маю її вислухати, навіть якщо це мені абсолютно не цікаво”. Його ставлення до людей базувалося на міцному фундаменті, закладеному ще у молоді роки на фронтах Великої вітчизняної війни. Саме цей період життя загартував міць людини, сформував його доброзичливе ставлення до колег, вибудував вміння орієнтуватися у ситуації, які реально бували і досить складними, непередбачуваними. Мабуть, можна погодитися, що не завжди було можливим діяти на власний розсуд. Знаю багато прикладів, які наводив М.Г. Чумаченко, коли рішення треба було приймати відповідно до обставин, особливо коли до цього були причетними партійні функціонери. Що ж, виходить проблеми розв’язувались, але не завжди у кращий спосіб. Важливо у таких випадках не зводитися до образ чи, ще гірше, до прихованої неприязні. Саме так вчив діяти Микола Григорович. Відповідно, не варто при цьому поділяти істину на окремі свого роду “підістини”. Життя рано чи пізно залишить осторонь тих, хто діяв за власною вигодою, керуючись при цьому безпідставними емоціями. І ще одне, не знайшовши ясної відповіді на проблему, категорично не слід нав’язувати комусь – окремій людині чи колективу – свою власну позицію. Власна позиція тоді буде власною, коли забезпечує обґрунтоване розв’язання назрілої проблеми з наперед визначеним позитивним результатом. Той, хто цього не розуміє, приречений на неминучу поразку.

Ось чому необхідно оперувати чіткими аргументами, а не тільки, наприклад бухгалтерськими поняттями, у відриві від виробничих процесів, як це нерідко прослідковується у дисертаційних роботах (і кандидатських, і докторських) за спеціальністю 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” (за видами діяльності).

Будучи членом двох спеціалізованих Рад за цією спеціальністю (у Тернопільському національному економічному університеті та ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана) доводиться мати справу із процедурою розгляду дисертацій на предмет рекомендації до захисту. Трапляються дослідження з наявними помилками і навіть економічними викривленнями. Окремі рясніють цитатами науковців за темою дослідження без відповідних авторських узагальнень і обґрунтування власної позиції. У цьому зв’язку М.Г. Чумаченко завжди скеровував до ґрунтовного вивчення праць науковців, а не листання сторінок з надією натрапити на потрібну цитату і “втиснути” її у відповідний розділ дисертації.

Коли хочу зробити щось подібне, завжди згадую його слова: “Вся наукова спільнота поділяється на дві групи: читачі і писаки”. Розумію, результат дослі-

дження має бути оприлюднений, тобто спочатку написаний як наукова праця, а далі – опублікований. Втім такий підхід не під силу “писакам”, оскільки написаному передують довгий період читання, узагальнення, і врешті – виклад на папері узагальнення прочитаного і власних аргументованих думок.

Коли вдуматися у його слова, відразу стає зрозумілим: наукова праця – це дослідження, побудоване на глибокому вивченні, аналізі, узагальненні напрацювань попередників і чіткій аргументації власного підходу. Певна річ, неправим можна оголосити будького, хто має сумнів у доцільності ідей, висловлених іншими. Втім, це не наука, а проста, нікому не потрібна писанина.

Невтішні висновки напрошуються з усього цього. Складається на те, що окремих дослідників цікавить результат, тільки не науковий, а особливий – диплом кандидата чи доктора наук.

Втім, логічно тут акцентувати ще одну проблему, пов’язану зі змістом дисертацій, на що також нерідко вказував М.Г. Чумаченко. Йдеться про таке. На захист має виноситися наукова новизна – чітко сформульована із зазначенням приросту у науці з досліджуваних проблем. Саме так, а не своєрідний перелік назрілих проблем, без розгляду їх суті і обґрунтування напрямів вирішення. Можна своїми науковими “репліками” чи не обґрунтованими позиціями просто збурияти наукову спільноту, що не принесе користі нікому, ані здобувачеві наукового ступеня, ані науці, оскільки виокремити проблему – це тільки початок дослідження. Знову ж таки, як вже зазначалося вище, дослідження – це кропітка робота, відтак висловлювання “я вважаю”, “на мою думку”, “було б добре, якби ...”, “слід пам’ятати, що ...”, “всім відомо, що ...”, “треба змінити норми Закону” скоріше стосуються публічних виступів на зборах чи мітингах, але жодною мірою неприйнятні як стиль викладу результатів наукових досліджень.

Наприкінці 90-х років, вже минулого 20- сторіччя академік М.Г. Чумаченко ініціював розгляд проблеми управлінського обліку в Україні. По суті це стало логічним продовженням його досліджень у цьому напрямі, що виконувались в 70 роках в процесі річного стажування в Іллінойському університеті (США). В опублікованій праці “Учет и анализ в промышленном производстве США» він показав, що термін “виробничий облік” все частіше став замінюватися терміном “управлінський облік”, завдання якого вбачав у забезпеченні управління аналітичним матеріалом [1, с.9].

Піднімаючи проблему управлінського обліку, Микола Григорович саме звернувся до своїх попередніх досліджень. Виникає питання, чому від зазначеної публікації пройшло більше 20 років? Тут якраз і спрацювала притаманна йому обережність, вміння обминати гострі кути. Дійсно, в той період, як зазначив сам Микола Григорович, було б непатріотично рекомендувати перенесення досвіду управлінського обліку американських компаній у практику соціалістичних підприємств. Але досвід був і залишається корисним і тому його рекомендовано під назвою “оперативного управління собівартістю продукції [2]. Якщо б він поступив по-іншому, то не було б ані книги, ані, напевне, кар’єрного зростання. Тому немає нічого дивного, що проникий розум Чумаченка стримав тоді, а протягом життя ще багато разів від прямої конфронтації з тим, щоб повернутися до розгляду багатьох

назрілих проблем, зокрема і щодо управлінського обліку саме тоді, коли це стало на часі. З дня публікації зазначеної книги (1971) пройшло вже 43 роки. Не дивлячись на це, актуальність ідей, викладених на її сторінках, з часом не знижується, а навпаки – зростає. Підтвердженням цьому є посилення на цю книгу майже у всіх дисертаціях, що захищаються за спеціальністю “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит”. Вже нині сучасний управлінський облік розглядається в контексті стратегії і тактики бізнесу, що, відповідно, визначає необхідність опрацювання адекватних інструментів, і не тільки облікових, а й аналітичних, контрольних, а також планування.

Дійсно, Микола Григорович старався не висувати такі наукові думки, які б ставили під сумнів його власні підходи до вирішення назрілих проблем. Саме так сталося і з управлінським обліком, перепони до впровадження якого зникли з переходом до формування ринкових відносин у країнах пострадянського простору, зокрема і в Україні.

Слід зазначити, що об’єктивні передумови цього склалися поступово. Багато питань, що нині покладаються на підсистему управлінського обліку, поступово вирішувались через теоретичні розробки і практичні дії з посилення уваги до формування собівартості продукції на кожному підприємстві.

По мірі активізації інструментів ефективного управління підприємством, облік виробничих затрат і калькулювання собівартості продукції (саме це М.Г. Чумаченко вважав виробничим обліком) поступово трансформуються в управлінський облік. Якщо ж йти далі, то впровадження на підприємстві управлінського обліку, стало основою створення системи управління собівартістю, яка має включати планування і прогнозування, нормування виробничих витрат, облік фактичних витрат, калькулювання фактичної собівартості продукції, аналіз собівартості і відхилення від норм витрат, контроль і регулювання собівартості. Управління собівартістю є складною сферою управлінської діяльності, що в процесі виробництва, виокремлює все нові завдання, розв’язання яких великою мірою залежить від дієвості підсистеми управлінського обліку, яка функціонує паралельно із підсистемою фінансового обліку. Їх взаємодія суттєво підвищує результативність системи бухгалтерського обліку на підприємстві, створюючи передумови формування інтегрованої інформаційної системи управління.

Тут логічно навести таку думку С.Ф.Голова: “Якщо фінансовий облік описує операції, що вже мали місце, то головним завданням управлінського обліку є передбачення наслідків майбутніх операцій [3, с.20]”, висловлену ним ще у 2000 році. Як видно, пройшло майже 15 років, втім і нині полеміка (саме так, а не дискусія) стосовно управлінського обліку, необхідності і важливості його існування все ще ведеться. Для чого – не знаю, видно це потрібно тим псевдонауковцям, які не бачать наявних обліково-аналітичних проблем, а тому характеризуються з позиції “писака” у науці.

Управлінський облік довів не тільки своє право на існування, а й набув ознак важливої складової системи управління. Водночас, по мірі розвитку економічних наук і бухгалтерський облік отримує нові імпульси до вдосконалення. За багатьма позиціями розвиток облікової практики випереджує розвиток теорії. Втім, не завжди вдається запобігти непродуктивному

обговоренню багатьох, інколи і не продуманих варіантів розв'язання проблем, як це свого часу мало місце стосовно управлінського обліку.

У монографії “Метатеорія обліку або якою повинна стати теорія” М.С.Пушкар зазначає, що в публікаціях з обліку немає оригінальних підходів до подальшого розвитку теорії, нових ідей, концептуальних гіпотез, широких узагальнень [4, с.9]. Звучить доволі категорично. Втім, теорію обліку, особливо в умовах сучасних економічних трансформацій треба бачити у розвитку, інакше будемо консервувати старі ідеї, позбавляючи користувачів інформацією можливості виділяти важливі варіанти впливу на результативність господарських процесів. Певна річ, активність розвитку облікових концепцій, визначення їх змісту повністю залежить від комплексної інформації, широкої за змістом і глибокої за структурою, що потрібна управлінням різних рівнів. Хочемо цього чи ні, але в управлінських цілях пріоритет необхідно надавати саме запитам користувачів в інформації, а вже потім - висувати нові облікові гіпотези, опрацювати методики з урахуванням потреби практики.

Слід урахувати, що інформація виконує функцію інструмента технології управлінської діяльності. З одного боку вона має відбивати специфіку діяльності того структурного підрозділу суб'єкта господарювання, у якому процедурно завершився процес здійснення операції, а з іншого – не повинна бути абсолютно персоніфікована, оскільки до процесу виконання операції залучається багато інших підрозділів, що суттєво ускладнює обліковий процес. Тут знову підійшли до важливості ведення управлінського обліку через виокремлення відповідних центрів відповідальності, що сприятиме формуванню інформації на якісно новій організаційній основі. Поширюючись на властивості і методики інших підсистем бухгалтерського обліку, активізується весь обліковий механізм, а відтак взаємно доповнюється кожен із видів господарського обліку, що забезпечує зростання корисності інформації і підвищення результативності обліку в процесі розв'язання всіх облікових завдань. Керуючись стандартами облікової методології в бухгалтерії узагальнюються інформаційні потоки кожної підсистеми, кожного виду обліку, завдяки чому формується потрібна звітність: фінансова, управлінська, статистична, податкова. Це підтверджує, що систему бухгалтерського обліку визначають безпосередньо інформація і її користувачі. Іншими словами, поза користувачами немає дієвої облікової системи, а без користувачів інформації обліковий процес втрачає сенс. Отже, теорію переглядати необхідно, але не слід легковажно відкидати напрацювання попередників у царині бухгалтерського обліку. Нині є над чим працювати, як у теоретичному, так і методологічному напрямі. Про це, зокрема наголошує З.В. Гуцайлюк, ставлячи проблему визначення ролі обліку і контролю у ринковій економіці через призму формування нової концепції і підвищення соціальної ролі бухгалтерського обліку [5]. Якщо справа дійшла до необхідності формування нової концепції обліку, то це означає необхідність розв'язання назрілих проблем як у теоретичному, так і в методологічному плані. Більше того, бухгалтерський облік як складна динамічна система в своїй основі вже має задатки до самовдосконалення. Якщо під концепцією розуміти систему “... понять про ті чи інші явища, процеси; спосіб розуміння; тлумачення цих явищ, по-

дій; основну ідею будь-якої теорії [6, с.519], то концепцією бухгалтерського обліку логічно визнати головну точку зору на його вдосконалення, спосіб усвідомлення необхідності цього вдосконалення, розуміння сутності і потреби у здійснюваних змінах з орієнтацією на потреби менеджерів в інформації. При опрацюванні нової концепції слід відійти від своєрідного змагання науковців та практиків за сферу реформаторських змін у системі бухгалтерського обліку і звітності, як це має місце стосовно змін у змісті національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

У новій концепції мають бути відображені підходи до креативного та стратегічного обліку, професійного судження бухгалтера, інституціональної теорії бухгалтерського обліку, а також обліку в системі забезпечення сталого розвитку суб'єкта господарювання. Важливо наголосити, що нова концепція не повинна бути відірваною від виробничої сфери підприємства як основної ланки суспільного економічного відтворення. У ній також важливо врахувати внутрішньосистемні інформаційні потреби менеджменту, працюючих і власників [7, с.41].

Вводячи нові фундаментальні постулати в облікову сферу, наприклад креативність обліку, важливо відійти від довільного тлумачення їх змісту. Інакше отримаємо логічно некоректні, теоретично не підтверджені характеристики. Якщо під креативним обліком розуміти творчий підхід бухгалтера до відображення в обліку фактів господарського життя, то така творчість може призвести до неправдивих облікових даних, що завжди вважалося неприпустимим. Більше того, серед принципів бухгалтерського обліку – акцентується об'єктивність бухгалтерської інформації, що нині також ставиться під великий сумнів. Можливо заради надання цифр, які бажає бачити керівник, бухгалтер і використовує свою креативність, порушуючи при цьому вимоги облікових стандартів, але це вже буде не об'єктивність інформації, а не що інше як суб'єктивність, диктована керівником.

Отже, творчу бухгалтерію не будуть запроваджувати в облікову практику суб'єкти господарювання, які працюють “по білому”, уникаючи порушень законодавчо встановлених норм і правил. Водночас не слід вести мову і про “ідеальну” систему обліку, оскільки її просто бути не може. До речі об'єктивність її існування доводить М.С.Пушкар у монографії “Ідеальна система обліку: концепція, архітектура, інформація. Було б цілковито не ширю, не зазначити, що до цієї монографії мав відношення і М.Г. Чумаченко як один із авторів. Це мабуть одна із публікацій, де загальні ідеї не можу сприйняти як ідеї, висловлені ним особисто. Можливо він хотів підкреслити свою повагу до новацій М.С. Пушкар, з яким їх зв'язували добрі стосунки, оскільки М.Г. Чумаченко багато в чому допоміг в процесі підготовки і захисту ним докторської дисертації. Не міг М.Г. Чумаченко підписатися під такими словами “облік опинився в повній ізоляції від інших наук, ні з ким не контактує і не запозичує наукові ідеї з інших наук для свого розвитку, які і від нього нічого не беруть, зважаючи на те, що він не спроможний щось запропонувати для них [8, с.65]. Хай пробачить мені Микола Григорович, але він у цій монографії відійшов від одного дуже важливого правила, якого завжди вчив дотримуватись: “Якщо у вас є більше одного автора, то вкрай необхідно у вступі зазначити чи то пункти, чи сторінки, чи, можливо, розділи, які на-

писані конкретно особою, що “включена до авторського колективу”. Це так, перші емоції від монографії. З іншого боку, чому б облік не бути у реальності ідеальним. Якщо під ідеалом розуміти досконалість, візирець, найвищу мету прагнень – то саме такою має бути система обліку, а вірніше інформація, яку вона продукує. Якщо ж під ідеалом розуміти важку для реалізації концепцію, стан, що протиставляється дійсності як бажаний, але недосяжний [9, с.507] то кому у цьому разі потрібний ідеальний облік, його концепція, архітектура, інформація.

Маємо визнати безпідставність підходів до бухгалтерського обліку як до самостійної системи, відокремленої від управління економікою підприємства, і, відповідно, бухгалтера - від команди управлінців. Інакше виникатимуть протиріччя між керівництвом і бухгалтерським підрозділом, співробітники якого замість активної участі в управлінні підприємством будуть займатися пошуком формальних облікових порушень, в межах функціонування специфічної ідеальної системи обліку.

Певна річ, ефективна облікова система, можливо у цьому сенсі і ідеальна, має виключати появу неконтрольованих ситуацій у господарській практиці через накопичення потрібної інформації. Це створює об'єктивні умови для успішного розв'язання багатьох критичних проблем в системі управління, пов'язаних із прогнозуванням, плануванням, координацією дій, стимулюванням виробництва, обліком, аналізом, контролем.

Врешті це забезпечить підвищення якості підприємницької діяльності, рівень якої логічно оцінювати за результативністю сторін магічного трикутника, а саме: прибутку, рентабельності, конкурентоспроможності. Безперечно, безрелом оцінки є інформаційна система, яка накопичує величезний масив інформації із внутрішніх і зовнішніх джерел, тим самим забезпечуючи інформаційну підтримку управлінських рішень. Ключовим елементом цієї системи є бухгалтерський облік, а основним носієм його методики – бухгалтер, що його М.Г. Чумаченко завжди відносив до “бухгалтерського цеху” як це свого часу визначив професор А.С. Маргуліс. Нині “бухгалтерський цех” значно омолодився, багато докторів наук за нашою спеціальністю – люди віком до 50 років і значно молодші. Відповідно мають право на існування їх нові підходи і погляди на проблеми реформування бухгалтерського обліку, що певною мірою сприяє підвищенню ролі бухгалтера у суспільстві і його зарахування до бригади управлінців. Неодноразово Микола Григорович підкреслював, що бухгалтер не повинен замикатися у систему “єдиного бухгалтерського обліку”, бути технічним виконавцем рутинної праці. Необхідно досягати чіткої позиції в управлінні виробництвом своєю ерудицією, логікою мислення у поєднанні з навичками аналітичних узагальнень.

Визначальною рисою М.Г. Чумаченка як науковця була простота і доступність викладу матеріалу і це не дивлячись на те, що практично кожна його публікація активізувала дослідження науковців і практиків. По суті він вносив певну ідею, але при цьому давав їй чітку інтерпретацію. Думаю – це свідчення глобальності його мислення. У його працях відсутні надумані проблеми, відірвані від життя, що не завжди характерно для сучасних дослідників.

Такий підхід слід обирати кожному, хто працює у царині бухгалтерського обліку. А ще важливо навчитися не критикувати думку опонентів, якщо їх ідеї не співпадають із твоїми. Кожну думку необхідно аргументовано довести, бачити її у розвитку, що позитивно вплине на загальний процес вдосконалення бухгалтерського обліку. Це справа досить непроста, тим більше, що багато нових ідей потребують глибокого переосмислення. Ось приклад. На П Міжнародній науково-практичній конференції в Національному університеті “Львівська політехніка”, організатором якої була кафедра обліку та аналізу, професор С.Ф. Голов оприлюднив свою доповідь “Футурологія бухгалтерського обліку”. Супротив відразу викликала теза автора про втрату значимості для управління показників прибутку і собівартості продукції (робіт, послуг). Знову Сергій Федорович “збури” тих, хто чув його виступ. Втім збурення – це скоріше позитив, ніж негатив. Відразу рука потягнулася на полицю за енциклопедією для уточнення сутності поняття футурологія (від лат. – майбутнє і від грец. (вчення). Якщо вірити т. 12. Української радянської енциклопедії 1985 року видання, то “футурологія часто вживається як синонім прогнозування й прогностики. Можливо автор саме і висловлює свою думку щодо прогнозування розвитку бухгалтерського обліку.

С.Ф. Голов наголошує, що ключовим показником для прийняття рішень є продуктивний маржинальний дохід як різниця між доходом від продажу та витратами, які виникають на рівні одиниці продукції та змінюються прямо пропорційно обсягу продаж. [10, 49]. Нова ідея для вітчизняного бухгалтерського обліку – безперечно, хоча для практики багатьох закордонних корпорацій – це вже не проблема, оскільки переведена у практичну площину. Що ж, є над чим подумати, особливо щодо опрацювання процедури оцінки діяльності підприємства на основі показника вартості, доданої до продукту за допомогою капіталу і праці, яка підлягає, як зазначає С.Ф. Голов розподілу і відображає внесок підприємства у розвиток суспільства [10, 49]. Це важливо, оскільки протягом останніх років науковці сміливо заявляють про необхідність забезпечення соціальної спрямованості бухгалтерського обліку і посилення вимог до розрахунку результативних показників діяльності.

Бухгалтерський облік має продукувати інформацію, на основі якої можливо запропонувати комплекс показників і новий аналітичний товар – методику дігностики фінансового стану господарюючого суб'єкта. Слід зазначити, що над питаннями аналізу господарської діяльності Микола Григорович також працював досить плідно, досліджував їх глибоко і доводив, що бухгалтерський облік і економічний аналіз є нерозривними ланками загального процесу обліково-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень. Його напрацювання у цій сфері досить вагомі, тому потребують окремого висвітлення. Відокремлення питань обліку від питань економічного аналізу в економічній літературі є не чим іншим як способом ідентифікації відірваних об'єктів спостереження від економічних реалій господарської практики.

У підсумку хочу підкреслити, що процес наукового дослідження має включати певну кількість позитивних спроб побороти власну інтелектуальну інерцію

з тим, щоб формальний апарат досліджень набув фундаментального значення.

Цього принципу у науці дотримувався академік М.Г. Чумаченко і це заповідав своїм учням і послідовникам.

Список використаних джерел

1. Чумаченко Н.Г. Учет и анализ в промышленном производстве США / Н.Г. Чумаченко. – Москва: Финансы, 1971. – 240 с.

2. Чумаченко Н.Г. Роль бухгалтерского учета в управлении себестоимостью продукции / Н.Г. Чумаченко // Бухгалтерский учет. – 1982. – № 5. – С. 3-9.

3. Голов С. Проблеми і перспективи реформування бухгалтерського обліку в Україні / С. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2000. – № 11. – С. 7-11.

4. Пушкар М.С. Мета теорія обліку або якою повинна стати теорія: монографія / М.С. Пушкар. – Тернопіль: Карт – бланш, 2007. – 359 с.

5. Гуцайлюк З.В. Облік і контроль у ринковій економіці: елементи концепції: монографія / З.В. Гуцайлюк. – Тернопіль: Крок, 2013. – 176 с.

6. Філософський енциклопедичний словник / [голова редкол. В.І. Шинкарук]. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.

7. Кирейцев Г.Г. Глобализация экономики и унификация методологии бухгалтерского учета: научный доклад / Г.Г. Кирейцев. – Житомир: ЖГТУ, 2007. – 68 с.

8. Пушкар М.С. Ідеальна система обліку: концепція, архітектура, інформація: монографія / М.С. Пушкар, М.Г. Чумаченко. – Тернопіль: Карт – бланш, 2011. – 336 с.

9. УСЕ: Універсал. Словник – енцикл. [гол. ред. радн. чл.кор. НАНУ М.Попович]. – 4-е вид., переробл., доп. – К.: Тека, 2006. – 1432 с.

10. Голов С.Ф. Футурологія бухгалтерського обліку / С.Ф. Голов // Тези доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції “Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства”. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 236 с.

В. В. Небрат

*д-р екон. наук
м. Київ*

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ АКАДЕМІКА М.Г. ЧУМАЧЕНКА Й АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ

1 травня 2015 р. виповнюється 90 років від дня народження Миколи Григоровича Чумаченка – академіка НАН України, доктора економічних наук, професора, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, лауреата премій АН УРСР ім. О.Г. Шліхтера та НАН України ім. М.І. Туган-Барановського, Заслуженого діяча науки і техніки України. М.Г. Чумаченко зробив вагомий внесок у розвиток теорії та методології економічної науки, розроблення практичних проблем економіки, актуальність яких зберігається сьогодні, а в окремих випадках – навіть зростає. Його наукова та громадянська позиція визначалася прагненням виявити резерви підвищення ефективності суспільного виробництва, відкрити нові можливості забезпечення добробуту населення на основі економічного зростання.

Вже перші праці вченого були присвячені дослідженню ключових питань теорії та практики управління економічним розвитком – вдосконаленню господарського обліку та економічного аналізу. Саме з позицій оптимізації управління виробництвом у 1950–1960-х роках М.Г. Чумаченко розробив новий підхід до класифікації методів обліку виробничих витрат та калькулювання собівартості продукції, запропонував інтеграцію усіх видів господарського обліку на основі функціонально-вартісного аналізу [1]. Метою наукових досліджень у цьому напрямі було створення такої системи організації бухгалтерського обліку і економічного аналізу на підприємстві, яка сприяла б максимальному використанню інформації в господарському управлінні. Одним із пріоритетних завдань він вважав

виявлення резервів підвищення ефективності в процесі виробництва, тому низка його праць присвячена методиці економічного аналізу на мікрорівні, узагальненню досвіду обліку та економічного аналізу на підприємствах США, комплексному підходу до вивчення діяльності підприємства, розвитку системного аналізу.

Запропонувавши новий підхід до організації системи так званого управлінського обліку, М.Г. Чумаченко дав визначення поняттю «інформаційна система управління» [2], розробив методичні основи аналізу чутливості управлінських рішень з використанням математичних методів. Особливого значення вчений надавав вирішенню проблем обліку і аналізу в автоматизованій системі управління виробництвом (АСУВ).

У контексті розроблення проблематики державного регулювання виробничої сфери, вдосконалення управління економікою у 1970-х роках він звернувся до теоретичних основ науки управління. Варто відмітити, що серед принципів прийняття управлінських рішень одним із ключових вчений вважав принцип відповідальності, що передбачає підвищення організаційної культури та ефективності управління в аспекті взаємозв'язку економічних і соціальних результатів суспільного виробництва [3]. М.Г. Чумаченко зробив вагомий внесок в обґрунтування ролі теорії організації в науці управління, принципів делегування повноважень та оптимізації рішень [4].

Аналіз причин „пробуксовування” реформ системи управління радянською економікою, пошук шляхів вдосконалення господарських відносин і підвищення ефективності виробництва сприяли поглиб-